

Hazreti Ali Divanı Hakkında Yapılan Arapça Çalışmalar

Mohammed Ali Shareef
Kirkuk University, Iraq

Serdar Dayan
Uluslararası Burç Üniversitesi, Bosna and Hersek

Özet: İslami Edebiyatta önemli yere sahip olan Hz. Ali b. Ebî Tâlib divanının içerdiği hikmet, vaaz ve irşat konulu şiirleri edebî sahada uzun zamandan beri dikkat çekmiştir. Bazen şerh, bazen seçme beyitler hakkında yorum yapma, bazen de metin tenkidî şeklinde söz konusu eser hakkında çalışmalar ve eserler meydana konmuştur. Bu çalışmada, Arap dünyasında Hz. Ali divanı ile alakalı yapılan çalışmaları ele aldık. Aslı Arapça olan Hz. Ali divanının kendi dili ile yapılan çalışmaların divanı nasıl ele aldıklarını ortaya koyma adına 18 tane basılmış kitap üzerinde çalışmamızı gerçekleştirdik. Bu kitaplar hakkında ve divanı ele alma ve işleme yönleri açısından bilgiler derledik. Hz. Ali divanının Hz. Ali'ye ait olmadığı şüphelerine karşılık bu kadar çok çalışma yapılması Hz. Ali'ye ve ona dayandırılan şiirlere gösterilen önem kayda değerdir.

Anahtar sözcükler: *Hz. Ali; Divan; Arap Edebiyatı; İslâmî Edebiyat*

Studies in Arabic Language on Divan of Hazreti Ali

Abstract: Having an important place in Islamic Literature, Divan of Hz. Ali b. Abu Tâlib's poems about wisdom, sermon, and guidance, have attracted attention in the literary field for a long time. Sometimes comments and interpretations about selected couplets, and also on selected texts by spending lots of effort studies have been processed and works on the subject have been created. In this study, we have worked on the studies on the Divan of Hz. Ali. We conducted our work/study in 18 printed books in order to reveal how the other studies/works approached to Divan of Hz. Ali in his own language. We have compiled information about these books and their aspects of handling and processing of this Divan. In spite of doubts that this Divan does not belong to Hz. Ali, it is so remarkable that there are so many studies and works have been done on him and his poems.

Keywords: *Hz. Ali; Divan; Arabic Literature; Islamic Literature*

Giriş

Konuya başlamadan önce bir meseleyi aydınlatmak gerekir. Hz. Ali divanı hakkında yapılan çalışmaların bir kısmı, -özellikle Türk edebiyatındakiler- divanın kat'î surette Hz. Ali'ye ait olduğu doğrultusunda yapılan çalışmalardır. Öte yandan Arapça çalışmalarında ise değişik fikirler söz konusudur. Divandaki şiirlerin tamamını, İmâm Şafii'ye veya Şerif Murtaza ile kardeşi Şerif Radi'ye ait olduğunu iddia edenlerin yanında, bir kısmının Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia edenler de vardır. Onun için Arapça çalışmalarda, divandaki şiirlerin başında veya altlarında dipnot olarak Hz. Ali'ye ait olduğu veya ona dayandırıldığı belirtilir. Çalışmalarda eğer Hz. Ali'ye ait ise “İmam Ali dedi, ‘Aleyhi’s-Selâm dedi, Emirü'l-

Müminîn dedi” gibi ifadeler var. Ama ona ait olduğu kesin olmayanlar ise “İmam Ali'ye intisap ediliyor, ‘Aleyhi’s-Selâm’a intisap ediliyor, O’na intisap ediliyor” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Müstakîmzâde, şerhinde divanın iyice incelendiğinde belagatı güçlü ve böyle hikmetli sözlerin su götürmez bir şekilde Hz. Ali'ye ait olduğunu belirtir. Şerif Murtaza'nın Hz. Ali'nin divanını toplama hizmetini yaptığını belirtir. Müstakîmzâde eserinin sonunda Peygamberimiz (s.a.v) zamanında şiire verilen önemin üzerinde durarak divanın Hz. Ali'ye ait olduğunu daha da güçlendirmiştir (Sa'deddin, 1839: 4).

Metot

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi aşağıdaki gibi maddeler halinde olmuştur.

1. Eserlerin bilimsel tekniklerle yazılıp yazılmadığı
2. Bir eserin, diğer eserlerden ayrılan yanları
3. Şiirlerin hangi sıraya göre sıralandığı
4. Kitabın bölümleri
5. Şerh teknikleri
6. Şiirlerin Hz. Ali'ye ait olup olmadığı konusunda nasıl bir yol izledikleri

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Arapça yapılan çalışmalara başlamadan önce kendi edebiyatımızda yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Edebiyatımızda Hz. Ali Divanı ile alakalı üç çalışma mevcuttur.

Meşâriku'l-Envâri'l-Metâlib ve Metâli'u Esrâri'l-Mevâhib (Hz. Ali Divanı Tercümesi)

Hazırlayan: Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî Uşşâkî)

Osmanlıca yazılan bir eserdir. Eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Süleymaniye Ktp., Uşşâkî Tekkesi, nr. 333) bulunmaktadır (Ceyhan, 2020:19). Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî, 1782 yılında Hz. Ali divanını ilk defa Türkçe'ye çeviren kişidir. Nazım şeklinde tercüme etmiştir. Müstakîmzâde, meşhur şerhini yazdığında bu tercümeden de faydalanmıştır. Başlıkları Farsça olarak verilen 458 şiir, Revî harfleriyle dizilmiştir (Karakurt, 2006:241-242).

Ali ÖZTÜRK, Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Hz. Ali Divanı Tercümesini günümüz Türkçesine

çevirmiştir. Araştırma Yayınları tarafından 2013 yılında Ankara'da basılmıştır (Öztürk, 2013).

Şerh-i Divân-ı Ali el-Murtazâ' (Kerramallâhü Vechehü)

Hazırlayan: Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi.

Kitabın el nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, nr. 2780)'dir. Eser, Şakir DİCLEHAN tarafından sadeleştirilip 1981 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır (Yılmaz, 2020:115). Daha sonra da Kaktüs Yayınları tarafından 2010 ve Derin Yayınları tarafından 2012 yılında İstanbul'da bastırılmıştır.

Müstakîmzâde, kitabın sonunda 1772 yılında bitirdiğini yazmıştır. Matbu edilen eserin başında, dönemin önemli bazı şahsiyetlerinin takdir yazıları konulmuştur. Kitabın sonunda ise kitabın Bulak'ta (Mısır) 1839 yılında basıldığı yazılmıştır. Eserin şerh kısmı 596 sayfadır. Şiirler, Revî harfleri ile dizilmiştir. Şerif MURTAZA'nın derleyip düzenlediği Arapça Hz. Ali Divanı'nı temel almıştır. Kadı Mir Hüseyin Meybedi'in Farsça eserinden çokça yararlanmış olduğu şerhinde ona atıfta bulunmasından açıkça belli oluyor (Diclehan, 2012:32).

Ali Bin Ebî Tâlib Efendimizin Eş'ar-ı Müntahabeleri ve Şerh ve Tercümesi

Hazırlayan: Şemseddin SAMÎ

1900 yılında tercüme etmiştir. Müstakîmzâde'nin eserinden faydalanmıştır. Daha çok faydalanılacak şiirleri seçip tercüme etmiştir. Şiirlerin Arapçasını ve daha sonra tercümelerini vermiştir. Lügavi açıdan şerh yapma yolunu tercih etmiştir. Eserin isminden de anlaşıldığı gibi Şemseddin SAMÎ, herkesin daha fazla

faidalanması için Hz. Ali şiiirlerinden seçtikleri üzerinde çalışma yapmıştır. Mukaddimesinde, şiiirleri “övgü şiiirleri” ve “hikmetli şiiirler” diye iki kısımda ele almıştır. Şiiirlerin Arapça metnini ve Türkçe tercümelerini vermiştir. Gerekli gördüğü bilgileri dipnotta belirtmiştir. Daha çok dilbilim ağırlıklı bir çalışma olmuştur (Kılıç & Tanrıverdi, 2013).

Bu eser Harf yayınları tarafından 2013 yılında “Ali Bin Ebî Tâlib Divanı –Seçmeler” adı ile basılmıştır (Kılıç & Tanrıverdi, 2013). Eserin aslına sadık kalınmaya çalışıldığı için sadeleştirilmeye çok gidilmemiştir. Şemseddin Sami'nin bu eseri, daha sonra Şeyma BENLİ tarafından sadeleştirilerek Büyüyen Ay yayınları tarafından 2014 yılında İstanbul'da basılmıştır (Benli, 2014).

Makalenin evreni, Hz. Ali Divanı ile ilgili yazılan 18 tane Arapça kitaptan oluşmaktadır. Hz. Ali divanını ele alan Türkçe kaynakların azlığı nedeniyle Arapça kaynaklara başvurulmuştur. Arapça olan Hz. Ali divanı, Arap dünyasında çokça ele alınıp incelenmiştir. Amacımız bu kaynakları ve divanı işleyiş yöntemlerini gözler önüne koymaktır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Arap dünyasında divan ile alakalı yapılan çalışmalar tarandı. Toplanan kaynakların künyeleri kayıt altına alındıktan sonra kitapların incelenmesine başlandı.

Kitaplar bir bütün olarak ele alındıktan sonra, kitaplardaki şiiirler, şerhler, başvuru kaynaklar, şiiir başlıkları, kitapta divan dışında verilen bilgiler ve şiiirlerin kısımlara ayrılması yönleri ile analiz edildi.

Bulgular ve Yorumlar

Hz. Ali'ye isnat edilen divanı hakkında yapılan Arapça çalışmaların birçoğu kitap halinde yayımlanmıştır. Kitaplar şunlardır:

Divânü Emîri'l-Mü'minîn El-İmâmu Alî b. Ebî Tâlib

Hazırlayan: Sâlim ŞEMSEDDİN.

Sâlim ŞEMSEDDİN çalışmasını metin tenkidi ve tahkik olarak hazırlamıştır. Kitapta bir mukaddime (önsöz) ve Hz. Ali'nin hayatı hakkında bilgi içeren Tercemet Sâhibu'd-Divân adlı bir bölüm yer almaktadır. Araştırmacı, şiiirleri Revî harfine göre dizerek, bazı kelimelerin anlamlarını sayfaların altlarında açıklamıştır. Ayrıca şiiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebetle yazıldığını kasidelerin ve şiiir parçalarının başında anlatmıştır. Kitap, El-Mektebetü'l-'Asriyye tarafından Beyrut'ta 2011 yılında ilk baskı olarak yayımlanmıştır (Şemseddin, 2011).

Divânü'l-İmâm Alî

Hazırlayan: Abdullah SENDE.

Araştırmacı, çalışmasında beyitleri rakamlayarak şiiirleri Revî harfine göre dizmiş, kolayca anlaşılmayan kelimelerin anlamlarını sayfaların altlarında açıklamıştır. Ayrıca şiiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiiir parçalarının başında belirtmiştir. 377 sayfalık olan bu kitabın sonunda biri konular fihristi diğeri Revî harflerin fihristi olmak üzere iki tür dizin yer almaktadır. Araştırmacı, şiiirlerin sunuşunda iki tür cümle kullanmıştır. Birinde “ve kâla radiyallâhu anh (kendisinden Allâh razı olsun)”; diğeri “ve yünsebu ileh (kendisine isnat edilir)” şeklinde cümleler kullanmıştır. Bu durum şiiirlerin çoğunun Hz. Ali'nin olduğuna gölge düşürmektedir. Kitap, Dâr er-

Rıdvân tarafından, 2001'de Suriye'de yayımlanmıştır (Sende, 2001).

Divânü'l-İmâm Alî b. Ebî Tâlib

Hazırlayan: Yahya MURAD.

Araştırmacı, tenkitli çalışmasında beyitleri Revî harfine göre dizmiş, kolayca anlaşılmayan kelimelerin anlamlarını sayfaların altlarında açıklamıştır. Ayrıca şiiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiiir parçalarının başında belirtmiştir. 212 sayfalık bu kitabın sonunda biri konular fihristi diğeri kafiye fihristi olmak üzere iki tür dizin yer almaktadır. Kitap, Müessesetü'l-Muhtâr tarafından, 2006'da birinci baskı olarak Kahire'de basılmıştır (Murad, 2006).

Divânü'l-İmâm el-Mensûb ilâ Alî b. Ebî Tâlib.

Kitabın başında Necef'te "Matba'atü'l-Ğurri El-Hâdîse" tarafından basıldığı belirtiliyor. Kitabın son kısmında ise Bağdat'ta "El-Mektebetü'l-İlmiyye" matbaasının sahibi el-Hâc Muhammed Cevâd el-Kazimî tarafından Bağdat'ta basıldığı belirtiliyor. Basım tarihi içermemektedir. Kitap bir araştırmacı tarafından hazırlanmadığı için tam bir bilimsel araştırma niteliğini taşımamaktadır. Kitabın arka kapağında yayın sunuşunda, divanın daha önceden eksik olarak basıldığı; bazı hayırseverlerin tekrardan divanın yayımlanması için teşviklerini; Mumbai'den divanın taş basımı birkaç nüshasının elde edilip karşılaştırılması belirtilmiştir. Kitap bilimsel yöntemler açısından bir araştırma sayılmadığı için, önsöz, açıklama, şerh, dizin ve herhangi bir çalışma içermemektedir. Kitap, hemen beyitlerin kafiye düzenine göre başlamaktadır. Divan, diğeri baskılarından farklı olarak, yer yer nasihat vaaz konulu mesnevi, rubai ve değişik beyitler içermektedir. 96 sayfalık olan bu kitabın sonunda ise

Hz. Ali'nin özdeyişleri ve "hatimetü'd-divan" ile bir dua yer almaktadır (Divânü'l-İmâm el-Mensûb ilâ Alî b. Ebî Talib).

Divânü'l-İmâmi Ali el-Ma'rûf bi'Envâri'l-'ukûl min Eş'âri Vasıyyi'r-Resûl

Hazırlayan: Kâmil Selman el-CÜBÛRÎ.

Bu kitapta şiiirlere başlanmadan önce teferruatlı bir araştırma bulunmaktadır. Araştırma, bir mukaddime ve giriş, İmâm Ali'nin şiiirini toplayanlar adlı bir bölümle başlar. Ardından araştırmacı, Envâru'l-'ukûl eserinin tanımını yaparken, müellifin hayatından ve eserin yazma nüshalarından bahseder, eserin yazmalarından örnekler ekler. Bu kısmı, Hz. Ali'nin Divan'ı hakkında bilgileri içeren bir bölüm takip eder. Bu bölümde divanın yazma nüshaları, matbuları, şerhleri ve tercümeleleri ele alınır. Son olarak araştırmanın yöntemi belirlenir. Envâru'l-'ukûl eseri secili ve sanatlı bir nesirle başladıktan sonra konularına göre İmâm Ali'nin şiiirlerine başlar. Şiiirlerin kafiyeleleri alfabe sırasınca dizilmiştir. Her sayfanın dipnotlarında nüsha farklarıyla birlikte kelime anlamları verilmiş ve önemli bilgilere değinmiştir. Şiiirlerin sonunda bir hatime yer almaktadır. Ayrıca araştırmacının hazırladığı "el-Müstedrek 'alâ Envâru'l-'ukûl" adlı bir bölüm takip eder. Bu bölümde el-Cübûrî belirttiği üzere nüshalarda unutulmuş şiiir ve beyitleri dâhil etmiştir. "El-müstedrek" kısmını bir ek bölüm izler. Bu ekte İmâm Ali'ye isnat edilen "el-Kasîdetü'z-Zeynebiyye" adlı kasîdenin tam metni, yazmaları ve şerhleri yer almaktadır. Ek kısmından sonra kaynakça ve dizin ile kitap tamamlanır. Kitabın birinci baskısı 1999 senesinde Dâru'l-Mehecceci'l-Beyzâ tarafından 648 sayfalık bir kitap olarak Beyrut'ta yayımlanmıştır (el-Cübûrî, 1999).

Divânu Emîri'l-Mü'minîn ve Seyyidi'l-Bülegâ ve'l-Mütekellimîn el-Îmâm Ali b. Ebî Tâlib

Hazırlayan: Hüseyin el-A'LEMÎ.

Hazırlayan, bu çalışmasında beyitleri Revî harfine göre dizmiş, kolayca anlaşılmayan kelimelerin anlamlarını her sayfanın aşağısında açıklamıştır. Ayrıca şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. 163 sayfalık bu kitabın başında sadece bir önsöz bulunmaktadır. Bu önsözde Hz. Ali'nin şiir tarzı, kendisine nisbet edilen şiir hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Kitapta “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. Kitabın sonunda hiçbir dizin bulunmamaktadır. Kitap, Müessesetü'l-A'lemî tarafından, birinci baskı olarak 1999'da Beyrut'ta yayımlanmıştır (el-A'lemî, 1999).

Divânü'l-Îmâmi Ali

Hazırlayan: Abdül Mün'im el-HAFACÎ.

Araştırmacı 160 sayfalık çalışmasında, şiirler hakkında metin tenkidi yapmıştır. Divana başlamadan önce uzun ve şiir içerikli bir önsöz bulunmaktadır. Bu önsözde Hz. Ali'nin hayatı, ahlakı, şahsiyeti ve ünlü “Nehcü'l-belâga” eseri hakkında uzun uzun konuşulmuştur. Beyitler Revî harfine göre dizilmiş, anlaşılmayan kelimelerin anlamları da sayfaların altlarında açıklamıştır. Ayrıca şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. Hz. Ali'ye kesin ait olanlar şiirlerin başında “Îmam dedi ki ve Rađiyallâhu dedi ki” gibi ifadeler var. Ona kesin ait olmayanlar için de “O'na intisap edilen” diye tabir kullanmıştır. Bir fihrist bulunmaktadır. Kitabın sonunda Seyyit Rıza el-Hindî'nin Îmâm Ali'nin methinde, 46 beyitlik “Kevseriyye” kasidesi yer almaktadır. Kitap, Dâr İbn

Zeydun tarafından Mısır'da yayımlanmıştır (el-Hafacî).

Divânu Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib, Divânu Emîri'l-Mü'minîn ve Seyyidi'l-Bülegâ ve'l-Mütekellimîn el-Îmâm Ali b. Ebî Tâlib

Hazırlayan: Abdulaziz KEREM.

Bu araştırmacının çalışmaları farklı şekillerde ve tarihlerde üç kez basılmıştır. İlk iki basımı Divânu Emîri'l-Mü'minîn ve Seyyidi'l-Bülegâ ve'l-Mütekellimîn el-Îmâm Ali b. Ebî Tâlib adı ile 1963 yılında Matba'atü'l-Kerem tarafından basılmıştır. Basıldığı yer belirtilmemiştir. Yine aynı ad ile Darü'l-Kalem tarafından basım yılı belirtilmeden Beyrut'ta basılmıştır. Bu iki basımda fihrist yoktur. İkisinde de kısa bir önsözden sonra hemen Revî harfi ile dizilmiş şiirlere başlıyor. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. İki kitabın sonunda Seyyit Rıza el-Hindî'nin İmamAli'yi metheden, 46 beyitlik “Kevseriyye” kasidesi ile El-Seyid Muhsin El-Emin El-Hüseyni El-'Amilî'nin Hz. Ali'yi metheden ve Necefü'l-Eşref'te Hz. Ali'nin Kabr-i Şerif ziyaretini anlatan kasidesi yer almaktadır. Divânu Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib adı ile basılan diğer kitap ise ilk baskısı 1988 yılında Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta basılmıştır. 144 sayfadan oluşmaktadır. Kısa bir önsözden sonra hemen Revî harfi ile dizilmiş şiirlere başlıyor. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. Üç basımda da “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. Hz. Ali'ye ait olduğu kesin olan şiirlerin başında “dedi” gibi ifadeler var. Ama ona ait olduğu kesin olmayanlar ise “‘Aleyhi's-Selâm'a intisap ediliyor” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu son kitapta

kaynaklar ve fihrist kısmı bulunmaktadır. Yukarıda zikredilen iki kaside ise bulunmamaktadır (Kerem, 1963).

Divânü'l-İmâm Alî ve Yelfhi Revâ'î ü Hikemihi ve Ekvâlihi'l-Me'sûre

Hazırlayan: Muhammed Râcî KENNÂS.

Önsözden sonra kitabın başında Hz. Ali'nin yetiştiği ortam, davası, evliliği, ilmi, şiirleri ve şiirlerinin özellikleri hakkında bilgiler verilmiş. Divan rivayetlerinin özellikleri hakkında kısa bilgiden sonra, araştırmacı divan ile alakalı çalışmalarını anlatmış.

Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım kaside ve şiir parçalarından oluşmaktadır. Araştırmacı bu kısmı Revî harfine göre dizmiş, kolayca anlaşılmayan kelimelerin anlamlarını sayfaların altlarında açıklamıştır. Ayrıca şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. Diğer kısım ise Hz. Aliye ait hikmetli ve güzel sözler kısmıdır. Konularına göre ayrılmış ve her konu kendi içerisinde alfabetik şekilde sıralanmıştır. Kitapta “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. 251 sayfadan oluşan bu kitabın 1. baskısı Dar Kitabuna Li'n-Neşr tarafından Lübnan'ın El-Metn şehrinin El- Mansuriye kasabasında 2014 yılında basılmıştır. Kitabın sonunda iki fihrist bulunmaktadır. İlk fihrist, kafiye fihristi ve her kafiyenin içinde de kendi konularını içeren konu fihristi bulunmaktadır. Diğerisi ise “Hz. Ali'nin hikmetli ve güzel sözleri” fihristidir (Kennâs, 2014).

Divânü Emîri'l-Mü'minîn El-İmâm Alî ve Mâ Nesebe İleyhi min Eş'âr

Hazırlayan: Muhammed 'Abdulaziz El-HELÂVÎ.

208 sayfalık kitabın 1. Baskısı, Kahire'deMektebe İbn Sina matbaası tarafında 2014 yılında basılmıştır. Kitap, Hz. Ali'yi ve edebi kişiliğini anlatan bir önsözle başlar. Daha sonra Revî harfine göre dizmiş olduğu divanı verir. Kafiyenin içinde de şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğine dair kısımlara ayırmış. Araştırmacı, her kısma isim verip başında da kısa açıklamalar yapmıştır. Anlaşılmayan kelimeleri sayfaların altlarında açıklamıştır. Şiirlerin başında veya sayfaların aşağısında şiirin Hz. Ali'ye ait olduğuna veya isnat edildiğine dair açıklamalarda bulunuyor. Kitapta “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. En son kısımda Kafiye fihristi her kafiye fihristinin içine de yerleştirmiş olduğu konu fihristi bulunmaktadır (el-Halâvî, 2014).

Divânü'l-İmâm Alî

Hazırlayan: Ahmed ŞİTÎVÎ.

İlk baskı, Kahire'ye bağlı El-Mansura kazasında 2008 yılında Dare'l-Ğadi'c-Cedid matbaasında 256 sayfalık bir kitap olarak bastırılmıştır.

Araştırmacı, Arap şiirini anlatan bir önsözün arkasında Hz. Ali'yi anlatan bir yazı yazmış. Daha sonra Revî harfine göre dizilmiş olduğu divan geliyor. Kitapta “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, bazı kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. Şiirlerin başında Hz. Ali'ye aittir veya ona isnat ediliyor diye belirtmiştir. Şiirlerin başında konu ile ilgili açıklamalara girmemiş. Anlaşılmayan kelimeler sayfaların altlarında verilmiş.

Araştırmacı, kitabın sonunda faydalanmış olduğu kaynakları vermiş. Ardında kafiyeye fihristi ile bitirmiş (Şitivî, 2008).

Divânü'l-İmâmi Ali Bin Ebi Tâlib el-Mevsûm bi'Envâri'l-'ukûl li'Vasıyyi'r-Resûl (s.a.v)

Hazırlayan: Abdülmecid HEMMÛ.

412 sayfalık kitabın ilk baskısı 2010 yılında Dar Sedir tarafından Beyrut'ta bastırılmıştır. Araştırmacı, önsöz kısmında Hz. Ali divanının en eski 3 nüshasından söz ediyor. İki tanesinin El-Esed Kütüphanesi'nde bir tanesi de Vatikan Kütüphanesi'nde olduğunu belirtiyor. Hz. Ali divanı ile alakalı yapılan çalışmaları eleştirmiş. Sağlıksız ve bilimselliğe uzak çalışmalar olduğunu belirtiyor. Bu sebepten dolayı Hz. Ali divanı ile alakalı bu çalışmaya girdiğini söylüyor.

Araştırmacı, şiir kısmını 3 kısma ayırmış. İlk kısımda genel şiirler verilmiş. Revî harfine göre dizmiş. Her kafiyenin içinde de şiirleri, ne ile ilgili olduğuna veya hangi münasebet için söylendiğine göre konulara ayırmış. İkinci kısımda yaptığı savaşlar ile alakalı ve savaş alanında söylemiş olduğu şiirlere yer verilmiş. Kime ve hangi savaşta söylediğini tarihi sıralamaya göre dizmiş. Son ve üçüncü kısımda ise dua mahiyetinde söylenmiş şiirler bulunmaktadır. Sayfaların aşağısında bazı beyitlerin geçtiği eserleri ve beyitlerin Hz. Ali'ye ait olup olması hakkında tezler sunmaktadır. Bu tezleri, şiirlerin geçtiği kitapların adını sayfaların aşağısında belirtmiştir. Kitapta “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. Anlaşılmayan kelimelerin manaları, beyitlerin kısa şerhi yapılarak sayfaların altlarında verilmiştir. Sonuç kısmından sonra kaynakça ve fihrist verilmiş (Hemmü, 2010).

Divânü'l-İmâmi Ali Bin Ebi Tâlib

Hazırlayan: El-Seyid Hüseyin Ahmed ALİ.

Kitap, Dar Ahya ET-Türâsü'l-'Arabi tarafından Beyrut'ta basılmıştır. İlk baskı olan bu basımın tarihi yazılmamıştır. Kitap 215 sayfadan oluşmaktadır.

Araştırmacı, şiirleri Revî harfine göre dizmiş. Ayrıca şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiş ve ona göre her kafiyeyi kendi içinde konularına ayırmıştır. Anlaşılmayan bazı kelimelerin manaları sayfaların altlarında verilmiştir. Kitapta “bâ” kafiyeli şiirler arasında ünlü “Zeynebiyye” kasidesi yer almaktadır. Kitabın önsözü, kaynakça ve sonuç kısımları bulunmamaktadır. Çalışma konu fihristi ile bitirilmiştir (Ali).

Dîvânü'l-İmâm Alî Bin Ebî Tâlib

Hazırlayan: Abdurrahim MARDİNÎ.

Kitabın 1. Baskısı, Dar Aya matbaası tarafından Beyrut'ta, Darü'l-Muhabbe tarafından Şam'da 2004-2005 yıllarında 350 sayfalık bir kitap olarak basılmıştır.

Bu çalışma diğer kitaplardan farklı olarak Hz. Ali'nin hikmetli sözlerini, dualarını, özdeyişlerini, kıssalarını, şiir ve nesir yazılarını içermektedir. Araştırmacı aynı zamanda Hz. Ali hakkında yazılan Arapça şiirleri de kitaba eklemiştir. Hz. Ali'nin divanını en son kısım olarak vermiş. Şiirleri Revî harfiyle dizmiş. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. Anlaşılmayan kelimeleri sayfaların altında açıklamış. Kitabın kısımlarını

gösteren bir fihristle kitabı bitirmiş (Mardinî, 2004-2005).

Dîvânü'l-İmâm Alî

Hazırlayan: Selâhaddin EL-HAVARÎ.

Bu çalışmanın birinci baskısı, Beyrut'ta Dar ve Mektebetü'l-Hilâl ile Darü'l-Bahhâr tarafından 2003 yılında 141 sayfalık bir kitap olarak basılmıştır.

Araştırmacı, kitabın başında Hz. Ali'nin hayatını, kişiliğini, edebî kişiliğini, Arapça'ya katkısını ve şiirleri hakkında bilgi vermiş. Daha sonra Revî harfleriyle dizmiş olduğu divanına geçmiştir. Şiirlerin başında konularını veya ne amaçla söylendiğine dair bir bilgi vermemiş. Kitapta "bâ" kafiyeli şiirler arasında ünlü "Zeynebiyye" kasidesi yer almaktadır. Divanın son kısmında ise Hz. Ali'ye isnat edilen yani kesin olarak ona ait olduğu bilinmeyen ama ona dayandırılan şiirlere yer vermiş. Anlaşılmayan kelimelerin açıklamalarını ve beyitlerin kısa şerhini sayfaların altlarında vermiş. Bazı beyitlerin geçtiği eserlerin adını da yazmış. Son kısımda kafiye fihristi, kaynaklar fihristi ve konu fihristi başlıkları altında üç tane fihrist vermiş (el-Havârî, 2003).

Dîvânü'l-İmâm Alî Bin Ebî Tâlib Rađiyallâhu

'Anhu

Hazırlayan: Abdurrahman EL-MUSTAVÎ

Kitabın üçüncü basımı, 2005 yılında Darü'l-Ma'rife matbaası tarafından Beyrut'ta basılmıştır. 178 sayfalık bir kitaptır.

Kitabın başında Hz. Ali ve şiirleri hakkında bilgiler verilmiş. Daha sonra Revî harfleriyle dizilmiş divana geçilmiş. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebet için söylendiğini, kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtmiştir. Her kafiyenin içinde şiirler, söylenme amaçlarına veya muhtevalarına göre

konulara ayrılmış. Bazı beyitlerin hangi eserlerde geçtiğine dair bilgiler ile anlaşılmayan kelimelerin açıklaması sayfaların altlarında verilmiş. Şiirleri arasında "ba" kafiyeli şiirlerin arasında meşhur "Zeynebiyye" kasidesi yer almaktadır. Kitabın en son kısmında konuların fihristi verilmiş (el-Mustavî, 2005).

Dîvânu Emîri'l-Mü'minîn Alî Bin Ebî Tâlib

Hazırlayan: Ömer Faruk Et-TABBAG.

Bu eser Darü'l-Erkam Bin Ebi el-Erkam tarafından Beyrut'ta 240 sayfalık bir kitap olarak basılmıştır. Kaçıncı baskı ve hangi tarihte basıldığına dair bilgi verilmemiş. Önsöz yerine Hz. Ali'ye dair bir yazı kaleme alan yazar yazının altına 1995 tarihini yazmış.

Araştırmacı, kitabın başında Hz. Ali ve onun edebî yönü ile ilgili bilgiler verdikten sonra şiirleri hakkında kısa bir açıklama yapmış. Divana geçmeden önce Ka'b Bin Züheyr'in Hz. Ali hakkında yazmış olduğu "Hel hâblü remlete" adlı kasideyi vermiş. Daha sonra Divana verilmiş. Şiirler Revî harfiyle dizilmiş. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebetle yazıldığını kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtilmiş. Şair ona göre her kafiye içinde şiirleri isimlendirmiş. Anlaşılmayan kelimeleri sayfaların altlarında açıklamıştır. Hz. Ali'ye ait olduğu kesin olan şiirlerin başında "Aleyhi's-Selâm dedi" ifadesi var. Ama ona ait olduğu kesin olmayanların ise "Aleyhi's-Selâm'a intisap ediliyor" ifadesi kullanılmaktadır. Kitabın en sonunda Kafîye fihristi başlığı altında fihrist bulunmaktadır. Her kafiyenin fihristinin içinde de isimlendirmiş olduğu şiirlerin fihristini vermiş (et-Tabbâg, 1995).

Dîvânü'l-İmâm Ali

Hazırlayan: Na'im ZERZUR.

Kitap, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyyetarafından Beyrut'ta basılmıştır. Kitabın basım tarihi belli değil. Ama önsöz kısmının altında 1985 tarihi düşülmüş. Kitap 230 sayfadan oluşmaktadır.

Şiirler, Revî harfîyle dizilmiş. Şiirlerin hangi konuyla ilgili olduğunu veya hangi münasebetle yazıldığını kasidelerin ve şiir parçalarının başında belirtilmiş. Hz. Ali'ye ait olduğu kesin olan şiirlerin başında "İmam Ali dedi, 'Aleyhi's-Selâm dedi, Emîri'l-Müminîn dedi" gibi ifadeler var. Ama ona ait olduğu kesin olmayanlar ise "İmam 'Ali'ye intisap ediyor, 'Aleyhi's-Selâm'a intisap ediliyor" gibi ifadeler kullanmaktadır. Bazı şiirlerin geçtiği kitap adlarını ve anlaşılmayan kelimeleri sayfaların altlarında yazmıştır. Şiirleri arasında "ba" kafiyeli şiirlerin arasında meşhur "Zeynebiyye" kasidesi yer almaktadır. Kitabın sonunda kaynaklar kısmından sonra fihrist kısmı verilmiştir (Zerzür, 1985).

Sonuçlar

Arapça çalışmalarda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Şiirler genel itibariyle Revî harfîyle dizilmiştir.
2. Şiirler Hz. Ali'ye ait ve ona dayandırılan diye belirtilmiştir.
3. Anlaşılmayan kelimeler sayfaların altında verilmiştir.
4. Anlaşılması için kısa açıklamalar yapan çalışmalar mevcuttur.
5. Açıklamalara girmeden sadece şiirleri veren çalışmalar vardır.
6. Bazı çalışmalar, şiirlerin geçtiği bazı eserleri de belirtmişlerdir.
7. Şiirler konularına veya söylenme amaçlarına göre isimlendirilmişlerdir.
8. Dizin veren eserlerin yanında dizinsiz olanlar da vardır.
9. Kimi dizinler, kafiye dizini kimileri de konu dizinidir.
10. Önsöz kısmı olmayan çalışmaların yanında kitabın başında Hz. Ali'nin hayatını ve edebî kişiliğini anlatan çalışmalar vardır.
11. Az da olsa kitabın hazırlanışındaki aşamaları anlatan çalışmalar mevcuttur.

Referanslar

- Ali, E.-S. A. (tarih yok). 13. Divânü'l-İmâmî Ali Bin Ebi Tâlib. Beyrut: Dar Ahya Et-Türâsü'l-'Arabi.
- Benli, Ş. (2014). Hz. Ali'nin Şiirleri. İstanbul: Büyüyen Ay.
- Ceyhan, E. (2020, 02 14). Salâhî Efendi. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/salahi-efendi> adresinden alındı
- Diclehan, Ş. (2012). Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddin, Hz. Ali divanı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Divânü'l-İmâm el-Mensûb ilâ Alî b. Ebî Talib. (tarih yok). Necef, Bağdat: Matba'atü'l-Ğurri El-Hadîse, El-Mektebetü'l-İlmiyye.

- el-A'lemī, H. (1999). Divānu Emīri'l-Mü'minîn ve Seyyidi'l-Bülegâ ve'l-Mütekellimîn el-İmâm Ali b. Ebî Talib. Beyrut, Lübnan: Müessesetü'l-A'lemi.
- el-Cübürī, K. S. (1999). Divānū'l-İmâmi Ali el-Ma'rûf bi'Envâri'l-'ukûl min Eş'âri Vasıyyi'r-Resûl. Beyrut, Lübnan: Darü'l-Mehecceci'l-Beyza.
- el-Hafacī, A. (tarih yok). Divānū'l-İmâmi Ali. Mısır: Dar İbn Zeydun.
- el-Halāvī, M. A. (2014). Divānū Emīri'l-Mü'minîn El-İmâm Alî ve Mâ Nesebe İleyhi min Eş'âr. Kahire, Mısır: Mektebe İbn Sina.
- el-Havārī, S. (2003). Dîvânū'l-İmâm 'Alî. Beyrut, Lübnan: Dar ve Mektebetü'l-Hilal, Darü'l-Bahhar.
- el-Mustāvī, A. (2005). Dîvânū'l-İmâm 'Alî Bin Ebî Tâlib Rađiyallâhu 'Anhu. Beyrut, Lübnan: Darü'l-Ma'rife.
- et-Tabbâg, Ö. F. (1995). Dîvânū Emīri'l-Mü'minîn 'Alî Bin Ebî Tâlib. Beyrut, Lübnan: Darü'l-Erkam Bin el-Erkam.
- Hemmū, A. (2010). Divānū'l-İmâmi Ali Bin Ebi Tâlib el-Mevsûm bi'Envâri'l-'ukûl li'Vasıyyi'r-Resûl (s.a.v). Beyrut, Lübnan: Dar Sedir.
- Karakurt, E. (2006). Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî'nin Hz. Ali Tercümesi. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1). 241-242.
- Kennâs, R. M. (2014). Divānū'l-İmâm 'Alî ve Yelihi Revâ'i'ü Hîkemihî ve Ekvâlihî'l-Me'sûre. El-Metn-Lübnan: Dar Kitabuna Li'n-Neşr.
- Kerem, A. (1963). Divānu Emīri'l-Mü'minîn Alî b. Ebî Talib, Divānu Emīri'l-Mü'minîn ve Seyyidi'l-Bülegâ ve'l-Mütekellimîn el-İmâm Ali b. Ebî Talib. Matba'atü'l-Kerem.
- Kılıç, H., & Tanrıverdi, E. (2013). Ali b. Ebî Tâlib divânı -Seçmeler-. İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Mardinî, A. (2004-2005). Dîvânū'l-İmâm 'Alî Bin Ebî Tâlib. Beyrut, Lübnan-Şam, Suriye: Dar Aya, Dare'l-Muhabbe.
- Murad, Y. (2006). Divānū'l-İmâm Alî b. Ebî Tâlib. Kahire: Müessesetü'l-Muhtar.
- Öztürk, A. (2013). Hz. Ali Divanı Tercümesi. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Sa'deddin, M. S. (1839). Şerh-i Dîvân İmâm 'Alî El-Murtaza. Bulak-Mısır.
- Sende, A. (2001). Divānū'l-İmâm Alî. Suriye: Dar er-Rıdvan.
- Şemseddin, S. (2011). Divānū Emīri'l-Mü'minîn El-İmâmu Alî b. Ebî Tâlib. Beyrut: El-Mektebetü'l-'Asriyye.
- Şitivî, A. (2008). 11. Divānū'l-İmâm Alî. Kahire, Mısır: Dare'l-Ğadi'c-Cedîd.
- Yılmaz, A. (2020, 02 14). Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddin. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustakimzade-suleyman-sadeddi> adresinden alındı
- Zerzûr, N. (1985). Dîvânū'l-İmâm 'Alî. Beyrut, Lübnan: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Sorumlu Yazar Bilgileri:

Yazar ismi: Serdar Dayan

Bölüm: Türk Dili ve Edebiyatı

Fakülte: Eğitim Fakültesi

Üniversite, ülke: International Burch University, Bosna Hersek

Lütfen alıntılayınız: Shareef, M. A., ve Dayan, S. (2020). Hazreti Ali Divanı Hakkında Yapılan Arapça Çalışmalar. *Journal of Research in Turkic Languages*, cilt (sayı), 63-73. DOI: 10.34099/jrtl.214

Alındı: Aralık 08, 2019 • Kabul: Nisan 22, 2020